

GIYÂSEDDİN ALİ-İ YEZDÎ, *Saadetnâme yâ Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan der salha-yi* 800-801h., be kûşeş İrec Afşar, nâşir: Miras-ı Mektub bâ hemkâri-i müessesesi-î Mütalaât-ı Asya-yi Merkezî ve Garbî Danişgâh-ı Karaçi, Tahran 1379(2000), 216 s.

Asker bir hükümdar olan Timur, Arapça şiirleri ve ağır bir üslûpla yazılmış eserlerin ince-liklerini anlayamadığından, adına kaleme alınan eserlerde sâde ve anlaşılması kolay bir ifade tarzı arzu ediyordu. Ayrıca o da Ortaçağ devlet adamlarında rastlanan bir temayülden, yani başarılarının kaleme alınarak şahsının ebedileşmesi arzusunun yoksun değildi. Bu arzu ile ilgili olarak, seferler sırasında vazifeleri önemli olayları yazmak olan Uygur asıllı ve İranlı bahşi ve kâtiplerin tuttıkları günlüklere dayanarak, edebî bir şekil vermeleri için tanınmış üslûpçu ve münşiler görevlendirilmişti. Bu gibi eserlerden bâzıları daha sonraki müellifler tarafından anılmışlar ise de, bunlar günümüze kadar gelmemiştir. Bunlardan Safiyüddin-i Huttelâni eserini Türkçe yazmıştır¹. Kirmanlı Şeyh Mahmud Zengi-i Acem'in manzum olarak kaleme aldığı *Cûş u Hurûş* adlı eserini Timur'un 806(1403-4) yılında Anadolu'dan dönüp, Gürcistan'da cihad ile meşgul olduğu sırada, yanında Kirmanlı ulemâdan bâzı kimselerle birlikte sunmak için giderken, Tiflis yakınlarında Kür ırmağı üzerindeki köprüden düşerek boğulduğunu, bunun üzerine oğlu Kutbeddin'nin esere bir zeyl yazarak Timur'a sunduğunu ancak kaynaklardan öğreniyoruz². Timur'un yanındaki bitikçiler tarafından kaleme alınan Tarih-i Hânî'nin sadece adını biliyoruz³. Yine, Gaffarî'de sözü edilen Kirmanlı Mevlânâ Sadullah'ın Mirza Miranşah adına telif ettiği *Fütuhat* adlı eseri de bugüne dek elimize geçmemiştir⁴. Timur'un son Suriye ve Anadolu seferlerinin tarihini yazan kâtibi Şehabeddin Muhammed Münşi'nin eseri de kayıptır⁵.

Ashında Türkçe olup, bizzat Timur tarafından yazıldığına inanılan *Tüzükât* veya *Melfuzât-ı Timuri*'nin ise doğruluğundan şüphe etmek yerindedir. *Tüzükât*'ın Farsça nüshası ilk defa olarak XVII. yüzyılda Şah Cihan(1628-1659) zamanında Hindistan'da ortaya çıkmıştır. Ebû Talib-i Hüseyin adlı birisi ash Türkçe olan bu kitabı Yemen valisi Ca'fer Paşa'nın kütüphanesinde bularak tercüme ettiğini iddia etmiştir. Halbuki böyle bir eserin varlığı kendisinden başka müellifler tarafından hiçbir yerde zikredilmemiştir. Böyle bir eserin varlığını kabul etsek bile, eser Timur'un ifadesi olarak, kendi elinden çıkmış olamaz⁶.

¹ Hvandmir, *Habibü's-Siyer*, Tahran 1333 h.ş., III, 549; Kâtip Çelebi, *Keşfü 'z-Zünun*, İstanbul 1941, I, 290.

² Şerefeddin Ali-i Yezdi, *Zafernâme*, Tahran 1336 h.ş., II, 379; *Habibü's-Siyer*, III, 549-550; Fasih-i Hvafi, *Mücmel-i Fasihî*, Meşhed 1339 h.ş., III, 147; *Keşfü 'z-Zünun*, I, 290.

³ Walter Hinz, *Timuriler Tarihi Hakkında Menba Tedkiki*, çev. Mehmet Altay Köymen, Belleten (1942), VI/21-22, 89.

⁴ *Cihan-ârâ*, Tahran 1343 h.ş., 236.

⁵ Zeki Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1970, 350. Burada adı geçen Şehabeddin Muhammed Münşi ile eserini tanıttığımız Giyâseddin Ali'nin oğlu olarak zikredilen(s.168) Mevlânâ Şehabeddin Muhammed-i Münşi muhtemelen aynı kişidirler.

⁶ Bu kitap ilk defa olarak Joseph White tarafından 1873'te Oxford'da basılmış olup, çeşitli dillere de çevrilmiştir. Eser hakkında bk. Rien. *Cat. of. Per. Mss.*, I, 177-180.

Burada tanıtmasını yaptığımız esere gelince; Yazdli olan müellif eserinde adını Ali b. Cemalü'l-İslâm olarak vermekte (s.8); lâkabını Gıyâseddin, oğlunun adını ise Mevlânâ Şehabeddin Muhammed-i Münşî olarak zikretmekte (s.188); dinî ilimlerle meşgul olup, kadılık yaptığını, bu görevde iken bir gün Yezd'e gelen Timur'un yakınlarından birine Arapça ve Farsça olarak yazdığı iki risaleyi sunması üzerine bir giriş ile özet olarak Timur'un fetihleri ve nihâyet Hindistan'daki gazâlarının günlüğünü (Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan) sâde ve anlaşılır bir dille yazmakla görevlendirildiğini belirtmektedir (s.15) ⁷.

Eserin yazılış tarihine gelince: Müellif bununla ilgili olarak birkaç defa, Timur'un tahta oturuşunun 31. yılından söz etmektedir ki (s.17-18, 57), Timur tahta 771 yılında oturduğuna göre, eserin telifi 802 (1399-1400) yılına denk gelmektedir. Dolayısıyla eser Hindistan seferinden döndükten iki yıl sonra yazılmış olmaktadır. Büyük bir ihtimalle eserin asıl adı da Saadetnâme olup (s.57 ve 63), müellifin deyiimi ile Timur'un yanındaki kâtiplerin tuttuğu kayıtlar olan Cengnâme ve Fûthahatnâmelere dayanılarak kaleme alındığından *Ruznâme-i Gazavât-ı Hindustan* diye tanınmış olmalıdır.

Kitap 3 bölümden meydana gelmekte olup, bunlar hutbe(başlangıç) (1-10), mukaddime(giriş)(11-55) ve Saadetnâme(56-189) başlıklarını taşımaktadır.

Mukaddime bölümünde yukarıda da işaret edildiği gibi, eseri telife nasıl görevlendirildiği anlatılarak, özet olarak Timur'un fetihleri şu başlıklar altında nakledilmektedir: Semerkand'ın fethi, Moğolistan ve Harezmi üzerine seferler (s.19-25); Herat ve Horasan'ın fethi (s.26-28); Sistan'ın fethi (s.29-30); Mâzenderân'ın fethi (s.31-32); Semerkand'a dönüş ve Âzerbaycan seferine karar verilmesi (s.33-38); Timur'un İsfahan ve Şiraz'ı ele geçirmesi (s.39-41); Deşt-i Kıpçak'ın fethi ve Toktamış Han ile savaş (s.42-44); Yezd'in Şah Mansur tarafından kuşatılması ve Timur'un Hemedan ve Fars'a yürümesi (s.45-51); Bağdat üzerine hareket ve Toktamış Han'ın defedilmesi (s.52-55); Hindistan üzerine gitme sebebinin zikri (s.56); Saadetnâme (s.57 v.dv.); Hindistan'da konaklanan yerler ve gazâların zikri (s.63-76); Şehabeddin Mübarek-i Temim'in boyun eğmesi ve ayaklanmasının zikri (s.77-89); Bend şehri ve Batnir kalesinin fethi ve ahalisinin yok edilmesi (s.90-104); Dehli hâkimi Sultan Mahmud ile savaş ve zafer (s.105-125); Mirt kalesinin fethinin zikri (s.126-130); Timur'un Ganj ırmağında kâfirlerle olan gazasının zikri (s.131-136); Kâfirler ile bir günde yapılan 3 gazânın zikri (s.137-143); Kuple geçidindeki kâfirlerin yok edilmesi, Hinduların hac yeri ve kâfirlerin içinde sığır şeklinde taş bulunan mâbedlerinin zikri (s.144-149); Sevalek dağı kalesinin zikri (s.150-153); Ormanlarının Mâzenderân ormanlarından daha büyük olduğu Sevalek dağındaki diğer gazâ (s.154-160); Timur'un Cemu yöresinde konaklaması (s.161-185); Timur'un başkent Semerkand'da inşa ettirdiği Mescid-i Cami'nin zikri (s.186-189).

Eser, nüsha farkları (s.193-194); Timur'un hayatının kronoloji (s.195-196); Timurlular hanedanının soy kütüğü (s.197); Şahrüh ve oğullarının soy kütüğü (s.198); Timur'un Hind seferinin kronolojisi (s.199-203); Kişi adları dizini (s.205-209); Yer adları dizini (s.210-214); Kavim ve kabile adları dizini (s.215-216) ile sona ermektedir.

Gıyâseddin Ali'den eserini sâde ve anlaşılır bir dille yazması istendiği halde onun üslûbu Timur'u memnun etmemiş olmalı ki, Timur, 1401/2 yılı kışında Karabağ'da bulunurken Nizâmeddin-i Şâmî'den, eserin 100 okuyucudan l'i, en fazla 10'u tarafından değil de, sâde, herkesin

⁷ Ayrıca bk. W. Hinz, *Menbâ Tedkiki*, 86-87. Müellifin Muzafferî hânedânı, özellikle bu hânedandan Şah Yahya ile münâsebette bulunduğu bilinmektedir ki, bunun sonucu olarak eserinde Timur'un Muzafferilere karşı giriştiği mücadeleye özel bir bölüm ayrılmıştır.

anlayabileceği, bir üslup ile fevhlerini anlatmasını istemiş ve böylelikle birinci *Zafer-nâme* ortaya çıkmıştır.

1915 yılında Petersburg'da V.V. Bartold'un önsözü ile L. A. Zimin tarafından yayımlanan eser (*Dnevnik pohoda Timura v Indiyu Giyas-ad- Dina Ali. S prilozheniem sootv'tstvuyuşçih otr-yukov iz Zafer-nâme Nizam- ad-Dina Şami*), 1958 yılında Moskova'da A. A. Semenov tarafından Rusça'ya çevrilerek bastırılmıştır (*Dnevnik pohoda Timura v Indiyu*).

İSMAİL AKA

